SSOAR

Open Access Repository
www.ssoar.info

Adela Kvasničková (ed.): Paradigmy sociológie kultúry

Petrusek, Miloslav

Veröffentlichungsversion / Published Version
Rezension / review

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:
Petrusek, M. (2005). Adela Kvasničková (ed.): Paradigmy sociológie kultúry. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, *41*(4), 736-738. https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-55636

Nutzungsbedingungen:
Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.
Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Terms of use:
This document is made available under Deposit Licence (No Redistribution - no modifications). We grant a non-exclusive, non-transferable, individual and limited right to using this document. This document is solely intended for your personal, non-commercial use. All of the copies of this documents must retain all copyright information and other information regarding legal protection. You are not allowed to alter this document in any way, to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public.
By using this particular document, you accept the above-stated conditions of use.

gesis Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften

Mitglied der Leibniz-Gemeinschaft

Adela Kvasničková (ed.): *Paradigmy sociológie kultúry*
Bratislava, Univerzita Komenského 2003, 135 s.

Nevelký sborníček ze sympózia konaného již v roce 2002 je souborem příspěvků na témata značně různorodá, ostatně tak, jak to široké téma „sociologie kultury" a její současná paradigmatická strukturace připouští. Základním pozitivem souboru shromážděných textů je samo téma – sociologie kultury není (přes celou tu až patologickou módnost postmoderních kulturních identit a pluralit) sociologickou disciplínou (je-li stále ještě cos takového vůbec) příliš pěstovanou. Téma kultury nám zmizelo do „kulturologie", o níž málokdo přesněji ví, co to vlastně je, do „kulturálních studií", jejichž zaměření i záběr jsou velmi, velmi specifické, do estetiky, která od dob přinejmenším Tainových (česky poprvé již v 19. století a potom v normalizačním období velký výbor Václava Černého samozřejmě přikrytý jiným jménem) rozvíjí specificky sociologický pohled na kulturu, který se v jisté době stal téměř nadávkou, ale i do mediálních studií a samozřejmě do filozofie, jejíž je tradiční konstantou. O to cennější je pokus ukázat, jak značně diferencovaný a přesto sociologickým způsobem vidění sjednocený pohled na kulturu má sociologie k dispozici dnes – a to v různých „jazykových" a národních mutacích.

Sborník otevírá studie editorky, Adely Kvasničkové, která rekapituluje tradiční i soudobá pojetí kultury, aniž sklouzává do triviality či banality, dokonce i tam, kde se všeobecně ví, že existuje rozdíl (například mezi civilizací a kulturou), přináší pohledy neotřelé a poučené. Pohybuje se tedy volně od Goetha k Bourdieuovi, od Morgana a Durkheima ke Kłoskowské, ve vložených pasážích (jež měly být zřejmě tištěny petitem, nikoliv kurzivou) zasvěceně informuje o proměnách pojímání kultury a civilizace, o „anglické" tradici kulturní kritiky, která vyústila v *cultural studies*, vkládá dokonce exkurz o „podnikové kultuře" (o jehož funkčnosti mám jisté pochybnosti, ale budiž) a uzavírá: „Nesmírná rozmanitost používání pojmu kultura nabádá i v sociologii k obezřetnosti v jeho užívání a k potřebě ozřejmovat si texty i kontexty jeho užití" (s. 21), což je možné pouze podepsat. Pojem „kultura" se vskutku užívá nediferencovaně, nadužívá se atd. Autorka naznačila, ale nerozvedla kdysi tradiční, ale myslím dodnes živé téma „širokého" a „úzkého" pojetí kultury (antropologicko-sociologického a estetického), jež vyústilo v dichotomii vysoké a nízké kultury: to není pseudoproblém elitistů, to je problém evropské kulturní identity. Jestliže preliterární společnosti pojem kultury neznají, protože své kulturní prostředí nereflektují jako „kulturní" (jak ukazuje autorka sama), neměli bychom se na tuto úroveň vracet tím, že za „kulturní" budeme pokládat všechno, co nás prostě obklopuje, protože jsme to vytvořili jako své „umělé prostředí". Jedna poznámka drobná – Eliasova základní práce o civilizačním procesu česky nikdy nevyšla, autorka má na mysli zřejmě studii Jiřího Šubrta z téhož roku (s. 22). Druhá poznámka zásadní – ze středoevropské kulturní a sociologické tradice je připomenuta Kłoskowská (v bibliografii není uveden text z roku 1983, na nějž se odkazuje), zcela je však ignorována tradice východoevropská, která přece mimořádně ovlivnila evropské pojetí kultury a „kulturního studia": mám na mysli minimálně Bachtina a Losského, samozřejmě taky tartuskou školu Lotmanovu. Připomínka se stává přiměřenější taky tím, že autorka právem neignoruje studia kultury, která se v rámci dokonce oficializovaného marxismu prováděla v 80. letech.

Studie Dilbar Alijevové *Paradigmata imaginárního ve francouzské sociální vědě* je přirozeným vrcholem sborníku nejen rozsahem, ale i kvalitou a šíří záběru, u Alijevové to ovšem neudivuje, její objem vědomostí a schopnost citlivé analýzy je nám po léta známa. Alijevová vychází z analýzy meadovské tradice, zkoumá pojetí imaginativního u Sartra (což je v naší literatuře – tedy české a slovenské – velmi neobvyklé, protože tento Sartrův text je pramálo znám), přes Bergsona

se dostává k detailnímu rozboru Bachelarda, podrobně zkoumá dílo Durandovo a uzavírá rozborem Maffesoliho a Castoriadise. Nikdo podstatný není pominut a všechny souvislosti jsou na poměrně malém prostoru postiženy – přímo vzor didaktického a pedagogického mistrovství. Jenom ad illustrandum, aby bylo jasné, že nejde o problémy neaktuální a nezajímavé (jak se pohrdlivě říká „čistě akademické"), uveďme třebas brilantní srovnání Hoffmana a Poea, jež ústí ve výklad odlišných zdrojů a podob jejich alkoholismu – Hoffmanův byl kvalitativní, mužský a ohnivý, Poeův kvantitativní, ženský a vodní. Skvěle je provedena rekonstrukce a analýzy Durandovy „mýtoanalýzy" a „mýtologie", chtělo by se citovat z rozboru Durandovy filozofie dějin a jejích souvislostí s Mannem, Wagnerem, Zolou a Rosenbergem, pozoruhodné jsou rozbory evropského ikonoklasmu atd. Vyústění studie odkazem na Castoriadisovu víru, že od studia kolektivních struktur přejdeme ke studiu „kolektivních reprezentací", se vcelku přirozeně vlévá do toku úvah o „společnosti sítí" Manuela Castellse.

Studie Dilbar Alijevové trpí pouze dvěma nedostatky. Téma imaginárního ve francouzské sociologii je totiž v českém kontextu systematicky, dnes již dokonce knižně zpracováváno významným badatelem v socioestetickém studiu komična a podobných zdánlivě marginálních fenoménů, Vladimírem Boreckým. Jeho znalost imaginativního impulzu francouzské sociologie je nezanedbatelná; je autorem tří knih na toto téma (*Imaginace a kultura*, 1996, *Imaginace, hra a komika*, 2005, *K otázkám symbolické imaginace*, 1998, vše v Karolinu) a při sympatickém vztahu D. Alijevové k české sociologické obci jde zřejmě o pouhé opomenutí. Druhá věc spadá na vrub editorům: poslední třetina textu byla evidentně nedbale zkorigována, takže rusismy, které byly snadno odstranitelné, protože jsou výslovně stylistické, nikoliv slovotvorné povahy (například používání osobních zájmen tam, kde jich ostatní slovanské jazyky nepoužívají), v textu zůstaly a zbytečně jeho mimořádnou působivost, plynoucí ze srozumitelného vysvětlení obtížné materie, oslabily.

O dalších textech jen informativně. Studie Silvie Čapíkové o Millsově vztahu ke kultuře trpí nedostatkem, který netkví v autorce, ale v objektu zkoumání. Mills se „kulturnímu fenoménu" par excellence věnoval vlastně jen v kontextu svých raných studií o americkém sociálním charakteru (zde se dala vést logická spojka k Bellahovi a Bloomovi). I tak ale za zmínku samozřejmě téma stojí. Jinak se má věc k „genderové dekonstrukci jako nástroji zkoumání kultury" (autorka Barbora Holubová), kterou k posouzení poroučím Pánu Všemohoucímu. Úvahy o lesbicitě, heterosexualitě a nadvládě mužů přestávají být zajímavé a obávám se, že Holubové pilná sice (to nepopírám), ale věcně v podstatě nic neříkající studie naznačuje pomalé stmívání nad velkou bublinou, která leccos zproblematizovala, lecjaké zajímavé téma otevřela, ale svým sveřepým radikalismem (když dekonstruovat, tak všechno) připomíná totální válku v posledním dějství. Spisku Margity Mnichové o kultuře v díle Ladislava Hanuse jsem nerozuměl: jde-li o texty z konce 90. let, proč je nepublikoval autor sám? Nebo ač neznámý, je tak velký, že musí mít „tiskovou mluvčí"? Historicko-sociologická úvaha Ericha Mistríka o Tutanchámonově kruhu patří do kategorie konkrétních analýz, která na příkladu podušky faraónovy dokládá, že „kulturní artefakt je tu v téže a současně úplně jiné podobě, že součásti kultury (činnost, produkt, funkce, hodnota a význam) se objevují v téže a přitom v úplně jiné podobě", neboť „kultura se vrátila k sobě samotné a přitom je úplně jiná" (s. 105).

Pozornost věnovaná „humanistické sociologii", jejíž kořeny sahají k Florianu Znanieckému, je sympatická již tím, jak průkazně dokládá, že ve studiu kulturních fenoménů (a kultury obecně, najmě pak kulturní změny a kulturních procesů) nejsme tak zcela odkázáni na anglosaskou literaturu, případně na podněty francouzské a tradičně duchovědně německé. Mária Suríková s dobrou znalostí polského materiálu klade těžiště

svého výkladu volně do tří tematických komplexů – kulturní tradice (dědictví), kulturní recepce času a sociologie traumatických procesů. Zejména poslední fenomén je „specificky polský“: významný polský sociolog světového renomé Piotr Sztompka kromě své slavné (a ve světě ojedinělé) monografie o Mertonovi proslul knihou o teorii sociální změny (anglicky, polsky, rusky), zejména pak sociotraumatické změny (traumatogenní situace, proces a jeho důsledky), a sociologickou teorií důvěry (stejně vlivnou, jako je analogická teorie Fukuyamova). Připomenutí Sztompky je tedy velice na místě. Je na druhé straně nesmyslné vytýkat autorovi, o čem nepíše, ale přece jen: tradice humanistické sociologie je nejvíce a nejefektivněji rozvíjena v lublinské sociologické škole (Elżbieta Hałas) a současně korigována neobyčejně poučenými socioantropologickými zkoumáními na straně druhé (Burszta, Buchowski, Sojak aj.). Snad příště; v každém případě je dobře, že polská tradice zkoumání kultury je kultivovaně připomenuta.

Poslední text z pera Csaba Szalóa *O propojenosti identity a legitimity v sociologii kultury* si klade za úkol toto: „V následujícím textu směřuji k překonání duality pojetí identity ve smyslu distinkce nebo diference. Cílem textu je dekonstrukce této duality cestou formulace představy lokalizovatelnosti subjektu, jenž působí v pozadí těchto dvou, na první pohled protikladných, forem pojetí identity. Budu se snažit ukázat, že pojem identity vycházející z představy lokalizovatelnosti subjektů je nerozlučně propleten s otázkou legitimity a tím pádem i se vztahy dominace“ (s. 117). Autor je zkušený a známý, jeho publikace mají vysoké renomé a jeho poučenost světovou literaturou je nepochybná. Text, který sborník uzavírá, je však buď sofistikovanou úvahou, jejíž konceptuální báze je autorovi recenze prostě nedostupná, neb do těchto výšin jeho vlastní autorská identita nesahá, nebo je to složitě napsaná trivialita (což by dokládaly ne úplně přesné úvahy o ideologiích atd.), v níž jsou nadto nesčetněkrát použity příšerné vazby „tím pádem“ a „skrze“. Posouzení tohoto textu ponechávám povolanějším. Obávám se pouze, že podobně jako dunění genderu odezní i bubnování identit. Co nicméně autorovi mohu prominout jen stěží, je to, že Durkheima cituje anglicky (!) a na nejznámější Marxův text odkazuje jako na „Preface to *A Contribution to the Critique of Political Economy*“. Připomíná mi to bohužel doby, kdy naši normalizační vzdělanci četli Marxe v „ruském originále“. Opakuji – neposuzuji autorův text, protože je mimo mou kompetenci, vyslovuji pouze svou pochybnost o smysluplnosti této varianty sociologického psaní.

Vcelku je sborníček *Paradigmy sociológie kultúry* neobyčejně sympatickým pokusem rozehrát širokou paletu barev, která je pro zkoumání kultury odedávna příznačná. Slovenští sociologové odvedli kus poctivé práce, která sice není bez vad na kráse, ale to snad patří ke každému solidnímu výkonu. Je totiž na ní vidět nejen výsledný tvar, ale taky zaujetí, s nímž byla vykonána. Ostatně i ony texty, které jsou přece jen poznamenány tím, že je psali začátečníci, jsou sympatické právě tím, že měly prostor k tomu, aby spatřily světlo světa.

Miloslav Petrusek

Eduard Krekovič, Elena Mannová, Eva Krekovičová (eds.): *Mýty naše slovenské*
Bratislava, Academic Electronic Press 2005, 247 s.

Žijeme obklopeni mýty nikoliv nepodobni archaickému člověku, jemuž svět s dostatečnou mírou názornosti a přesvědčivosti vysvětlovaly homérské mýty. Zbytečno připomínat Barthesovu záslužnou aktivitu v demaskování každodenních mýtů člověka pozdní doby a nadbytečno uvádět příklady soudobých mytologizací. Ostatně oslavy konce války před 60 lety byly exemplárním příkladem záměny rudoarmějsko-osvoboditelského mýtu za mýtus (stejně nebezpečný, protože podobně jednostranný) pattonovsko-demarkační (jak krásné by to bylo, kdyby ge-